

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота магістра

з теми: **«МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВОЇ ТЕРАПІЇ НА
УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи РО1-М24з
спеціальності 013 Початкова освіта
АДАЖІЙ Маріна Іванівна

Керівник: **БАХМАТ Наталія Валеріївна**,
доктор педагогічних наук, професор

Рецензент: **ГАЛАМАНЖУК Леся
Людвігівна**, доктор педагогічних наук,
професор

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОЗДОРОВЧИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	8
1.1. Використання інноваційних оздоровчих здоров'язбережувальних технологій як психолого-педагогічна проблема	8
1.2. Роль і місце інноваційних оздоровчих технологій в здоров'язбережувальному освітньому середовищі НУШ	12
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВОЇ ТЕРАПІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ ВИДІВ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	26
2.1. Інноваційні оздоровчі технології в освітньому процесі крізь призму аналізу Державного стандарту початкової освіти та навчальних програм для початкової школи. Аналіз навчально-методичного забезпечення для початкової школи з проблеми дослідження	26
2.2. Методика проведення формувального етапу експерименту	39
2.3. Методика проведення контрольного етапу експерименту та методичні рекомендації	59
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Як засвідчують статистичні дані, висвітлені в науково-педагогічній літературі, на шпальтах педагогічної преси та Інтернет-ресурсах з кожним роком спостерігається погіршення стану здоров'я дітей різного віку, зокрема й молодшого шкільного. За даними Міністерства охорони здоров'я України сьогодні лише 5% дітей є здоровими, 80% – хронічно хворими, а у 70% дітей молодшого шкільного віку, на жаль, спостерігаються нервово-психічні розлади [1; 50].

Детальний аналіз наукової літератури засвідчує, що у сучасній шкільній системі існує багато чинників, які руйнують здоров'я дитини, серед них – режим постійного сидіння, закриті приміщення з обмеженням простору, тривале перебування біля комп'ютера, планшетів чи мобільних телефонів тощо. Тому одним з основних завдань закладу загальної середньої освіти є створення найсприятливіших умов для фізичного розвитку учнів, формування в них здоров'язбережувальних компетентностей, пов'язаних зі стимулюванням, збереженням та турботою про їх моральне, фізичне, духовне та психічне здоров'я [6; 7].

Ефективно розв'язати такі оздоровчі освітні завдання допоможуть учителям початкових класів традиційні та нетрадиційні організаційні форми й методи оздоровчого виховання, їх оптимальне поєднання [8; 9; 50]. Тому учитель початкових класів разом із керівництвом повинен створювати таке здоров'язбережувальне середовище, у якому учні вироблятимуть свою активну життєву позицію, зміцнюються духовно, морально та фізично.

На це націлює й низка сучасних освітніх документів, зокрема Закон України «Про освіту» [21], Концепція «Нова українська школа» [31], Державний стандарт початкової освіти [18], Професійний стандарт вчителя [58], у яких акцентовано на необхідності створення сприятливих умов для навчання, виховання і всебічного розвитку учнів початкових класів [62]. Зокрема, у Професійному стандарті вчителя наголошено на

здоров'язберезувальній компетентності, яка займає вагоме місце серед п'ятнадцятих професійних компетентностей [58].

Аналіз нормативно-правової бази також засвідчує той факт, що питання збереження і зміцнення здоров'я дітей молодшого шкільного віку знайшло відображення і в Національній програмі «Діти України», у якій наголошується на необхідності збереження фізичного здоров'я дітей та молоді, зокрема дітей молодшого шкільного віку [47], а в Концепції формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді зазначено, що «пріоритетним завданням системи освіти є навчання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої цінності» [35, с. 47]. Тому сьогодні молодшим школярам необхідно подавати відповідні знання про збереження свого здоров'я та ведення ними здорового способу життя, прищеплювати їм корисні уміння й навички в межах цієї окресленої проблеми.

Детальний аналіз нормативно-правової бази засвідчує, що в освітньому процесі початкової школи усі вище перелічені завдання реалізуються на заняттях таких інтегрованих курсів, як «Я пізнаю світ», «Я досліджую світ», «Навколишній світ», «Всесвіт» та ін., залежно від навчальної програми, яку обрав заклад загальної середньої освіти. На цих заняттях використовується низка педагогічних технологій, відображених в науково-педагогічній літературі та навчально-методичних посібниках для початкової школи, зокрема й здоров'язберезувальних, в систему яких входять інноваційні оздоровчі технології стимулювання й збереження здоров'я, а також технології терапевтичного спрямування – арт-терапії, пісочнотерапії, рослино-, зоо-, кольоро-, сміхо-, музикотерапії тощо.

Детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури дозволяє стверджувати, що використання в освітньому процесі оздоровчих здоров'язберезувальних технологій допоможе учням замислитися на важливості турботи не лише про власне здоров'я, а й здоров'я рідних і близьких, та здійснювати постійне навчання в русі. Усі ці ідеї є суголосними з

ідеями Концепції Нової української початкової школи, зокрема її цінностями – Дитинством, Особистістю, Радістю, Безпекою та Здоров'ям [31].

Керуючись такими основними ідеями, лише здорова дитина зможе успішно навчатися, пізнаючи радість та отримуючи при цьому моральне задоволення. Тому так важливо активно впроваджувати у початковій школі здоров'язбережувальні освітні технології оздоровчого спрямування, серед яких важливе місце займає пальчикова терапія, представлена як поєднання технології стимулювання та збереження здоров'я й технології терапевтичного спрямування.

Ці ідеї представлені у затверджених МОН України Типових навчальних програмах «НУШ» Олександри Савченко чи Романа Шияна та інших освітніх програмах, таких як «Інтелект України», «Світ, в якому я живу», «Росток», «На крилах успіху», «Вальдорфська педагогіка» та ін. Тому сучасна початкова школа потребує вчителя, який сам проводить своє життя в русі й цього навчає своїх вихованців – дітей 6-10-річного віку.

Теоретична значущість й актуальність розглянутої проблеми, її недостатня розробленість та поверхнєве використання форм, методів та засобів оздоровчих технологій стимулювання та збереження здоров'я стало підставою для обрання теми магістерського дослідження **«Методика використання пальчикової терапії на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»**.

Цю проблему розглядає низка сучасних науковців: Т. Андрющенко [1], Т. Іваніцька [24], О. Деркач [6; 16], О. Ващенко [6; 7; 8; 9], Н. Денисенко [17], Н. Ленартович [41], І. Мед [43], Ю. Пінчук, Л. Бердар [56], Н. Рубан [59], Л. Стахів [49] та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є наукове обґрунтування та розроблення методичних основ використання пальчикової терапії на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» як ефективного засобу збереження, зміцнення та стимулювання здоров'я молодших школярів.

Для досягнення мети нами було визначено такі **завдання**:

1. Теоретично обґрунтувати сутність та значення інноваційних оздоровчих і здоров'язбережувальних технологій у початковій школі, зокрема пальчикової терапії.

2. Проаналізувати Державний стандарт початкової освіти, освітні програми та навчально-методичне забезпечення щодо можливостей упровадження пальчикової терапії у змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

3. Розробити та експериментально перевірити методику використання пальчикової терапії на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» і визначити її ефективність.

Об'єкт дослідження – освітній процес початкової школи.

Предмет дослідження – використання пальчикової терапії на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення; *емпіричні:* спостереження, бесіди, анкетування, аналіз письмових та усних відповідей з метою перевірки ефективності використання пальчикової терапії на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи).

Теоретична значущість одержаних результатів дослідження полягає у науковому обґрунтуванні змісту та методиці використання інноваційних оздоровчих технологій на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Практичне значення дослідження полягає у розробці методики, яка дозволяє вчителям ефективно інтегрувати пальчикову терапію в уроки курсу «Я досліджую світ» для покращення здоров'я, концентрації уваги та засвоєння знань молодшими школярами. Отримані результати є корисним інструментом для реалізації вимог Нової української школи щодо здоров'язбережувального освітнього середовища та надають педагогам конкретні практики для роботи.

Апробація: Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2024-2025 рр.).

Є публікація у збірнику студентів і магістрантів педагогічного факультету № 21 «Здоров'язбережувальні освітні технології: інноваційні рішення для Нової української школи».

База експерименту: Каплівська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів Хотинської міської ради Чернівецької області.

Структура. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Сьогодні, оскільки у сучасній шкільній системі існує багато чинників, які руйнують здоров'я дитини, одним з основних завдань початкової школи є створення найсприятливіших умов для фізичного розвитку учнів, формування в них здоров'язбережувальних компетентностей, пов'язаних зі стимулюванням, збереженням та турботою про їх моральне, фізичне, духовне та психічне здоров'я. На це націлює й низка сучасних освітніх документів, зокрема Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, Професійний стандарт вчителя, відповідно до яких сьогодні активно впроваджуються у початковій школі здоров'язбережувальні освітні технології оздоровчого спрямування, серед яких важливе місце займає пальчикова терапія, представлена як поєднання технології стимулювання та збереження здоров'я й технології терапевтичного спрямування.

У першому розділі розкрито проблему використання інноваційних оздоровчих здоров'язбережувальних технологій як психолого-педагогічну і доводимо думку, що саме молодший шкільний вік виступає важливим періодом фізіологічного, психологічного та соціального становлення кожної особистості, у якому варто формувати в дітей таку важливу життєву цінність Нової української школи, як «Здоров'я», зупиняємося на низці педагогічних умов для вирішення цього завдання та аналізуємо окремі показники здорової дитини з різних точок зору.

У межах розкриття теми дослідження ми висвітлюємо ключові здоров'язбережувальні компетентності, а також подаємо поняттєво-категоріальний тезаурус, а саме «технології», «інноваційні педагогічні технології», «здоров'язбережувальні технології», «оздоровчі технології», «терапія», «пальчикова терапія», «пальчикова гімнастика», окреслюємо їх роль і місце в системі сучасних педагогічних технологій. Зазначаємо, що пальчикова терапія разом із пальчиковою гімнастикою посідає одне з

провідних місць з метою створення в освітньому процесі здоров'язбережувального середовища.

У цьому розділі з'ясовали, що важливе місце займає пальчикова терапія своїм корінням сягають глибокої давнини, її роль розкрита ще філософами античної доби, зокрема Аристотелем, Кантом, а також ученими-філософами в часи Відродження та Нового та Новітнього часу, зокрема акцентуємо на ідеях педагога-гуманіста 20 сторіччя Василя Сухомлинського. Також зазначаємо, що сучасними науковцями виокремлено чотири групи вправ для пальців рук, а саме: вправ за зразком, представлених як пальчикова гімнастика, віршованих авторських пальчикових вправах, віршованих народних пальчикових вправах та пальчикового театру тіней.

Ми погоджуємося з науковцями в тому, що такі ігри з пальцями саме у молодшому шкільному віці продовжують розвивати мозок дитини, стимулюють розвиток мовлення, формують творчі здібності, розвивають фантазію, допомагають знімати напругу та сприяють розслабленню м'язів всього дитячого тіла, оскільки, як стверджують вони, рука має найбільше «представництво» в корі головного мозку.

Розкрили методичні основи використання пальчикової терапії як одного із видів оздоровчих здоров'язбережувальних технологій крізь призму аналізу нормативно-правових освітніх документів для початкової школи, зокрема Концепції Нової української школи, Державного стандарту початкової освіти, Типових навчальних програм для початкової школи та навчально-методичного забезпечення, представленого через підручники, початкові посібники та зошити з друкованою основою. Такі завдання, поставлені в процесі реалізації на констатувальному етапі нашого експерименту, мали продовження на наступних етапах – формувальному та контрольному. Цей спектр роботи із використанням пальчикової терапії ми виконували з 3-м експериментальним класом Каплівської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Хотинської міської ради Чернівецької області, в якому навчалось 30 учнів.

Зазначаємо, що на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» нам у пригоді стала пальчикова гімнастика, представлена у таких різноманітних рубриках, як Музична пальчикова гра («У лісі», «Маленький їжачок», «Зайчик»), «Весела логопедична гра», «Квіточка», «Сонечко», «Метелик», «Пташечка», «Магія рук: як за допомогою долоні намалювати тваринку (Всеосвіта або 20 класних ідей малювання руками)». З учнями експериментального класу робили спільний проект «Казкове дерево» та «Барвистий віночок», під час проведення ранкових зустрічей використовували інтерактивну вправу «Вітання пальчиками», на заняттях «ЯДС» ми використовували пальчикову терапію й під час вивчення частин мови, таблиці множення на числа 8 і 9.

Зауважимо також, що різноманітні пальчикові вправи особливо вдало поєднувалися із грою на музичних інструментах, а також з учнями ми створювали пальчиковий театр, тісно переплітаючи його із музичною та кольоротерапією, яке особливо було доцільним для дітей з особливими освітніми потребами, оскільки допомагало їм упорядковувати нескладні нервово-психічні розлади. Також акцентуємо й на тому, що на формувальному етапі експерименту ми проводили з учнями майстер-клас із виготовлення м'якої іграшки – антистресової ляльки, демонструючи інноваційну оздоровчу ігрову технологію у площині технологічної освітньої галузі. На ці заняття ми запрошували батьків і старшокласників, яким теж сподобався такий вид роботи. На контрольному етапі нами було проведено заняття-КВК та вікторини, до яких було залучено учнів як експериментального, так і контрольного класів, і на яких ми проводили змагання з урізноманітненням завдань на кмітливість із використанням пальчикової гімнастики. Зауважуємо, що результативними стали проведені нами такі позакласні заходи, на яких учні експериментального класу були набагато активнішими за учнів контрольного класу.

Експериментальне дослідження привело до висновку, що висвітлені оздоровчі технології, в яких пальчикова терапія займає особливе місце, є невід'ємним елементом здійснення ефективного освітнього процесу у початковій школі, адже вони втілюють ідеї компетентнісно-орієнтованого та діяльнісного підходів до навчання відповідно до ідей Концепції Нової української початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т.К. Формування здоров'язберезувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема // Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки: Педагогічні науки. 2012. № 7. С. 123 – 127.
2. Бабич В. С. Роль пальчикової терапії у формуванні мотивації та уваги учнів початкової школи. Львів: Видавництво «Навчальний світ», 2024. С. 101-122.
3. Бондар Т. С. Пальчикова терапія на уроках природничо-наукових дисциплін: адаптація та ефективність. Львів: Видавництво «Шкільний мир», 2024. С. 85-108.
4. Бондаренко С. П. Інтерактивні методи навчання у початковій школі: пальчикова терапія як метод активізації навчальної діяльності. Харків: Вид-во «Освітня думка», 2019. С. 134-152.
5. Василенко Т. О. Роль пальчикової терапії в розвитку емоційної саморегуляції учнів на уроках початкової школи. Львів: Видавництво «Академія», 2024. С. 120-135.
6. Ващенко О. М., Волинець К.І., Кравченко Т.В. Оздоровче виховання молодших школярів у взаємодії вчителів та школи (1-4): метод. посібник. Харків: Ранок, 2015. 96 с.
7. Ващенко О., Свириденко С. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи // Початкова освіта. 2005. № 46. С.2 – 4.
8. Ващенко О.М. Організація і методика здоров'язберезувальної діяльності молодших школярів. Другий цикл навчання: 1-2 класи: навчально-методичний посібник / Укладачі: О.М. Ващенко, Л.В. Романенко, К.А. Романенко. Київ: Літера, 2017. 128 с.

9. Ващенко О.М. Організація і методика здоров'язбережувальної діяльності молодших школярів. Другий цикл навчання: 3-4 класи: навчально-методичний посібник / Укладачі: О.М. Ващенко, Л.В. Романенко, К.А. Романенко. Київ: Літера, 2017. 80 с.
10. Войтенко Л. О. Застосування пальчикової терапії на уроках природничо-наукових дисциплін в початковій школі. Київ: Вид-во «Природа», 2022. С. 134-151.
11. Галкіна Л. В. Методи використання пальчикової терапії для зменшення стресу та тривожності учнів початкових класів. Львів: Видавництво «Шкільний розвиток», 2024. С. 84-105.
12. Гнатюк Л. В. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів через пальчикову терапію. Київ: Видавництво «Освітня думка», 2021. С. 85-108.
13. Гречаник Н. П. Техніки пальчикової терапії для розвитку моторики та емоційного інтелекту учнів початкових класів. Одеса: Видавництво «Академія дитячого розвитку», 2024. С. 98-115.
14. Даниленко Л. М. Пальчикова терапія як метод покращення когнітивних функцій учнів початкової школи. Київ: Видавництво «Сучасна освіта», 2024. С. 96-112.
15. Деркач О. Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця: ВДПУ, 2008. 48 с.
16. Деркач О. Педагогіка творчості: Арт-терапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця: ВДПУ, 2006. 60 с.
17. Денисенко Н. Оздоровчі технології – в освітній процес // Шкільне виховання. 2009. №11. С. 7-8.
18. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye>.

19. Дьякова Т. О. Використання пальчикової терапії для розвитку дрібної моторики дітей 7-9 років. Київ: Видавництво «Початкова школа», 2023. С. 77-98.
20. Журавльова О. О. Розвиток психомоторних здібностей учнів початкової школи через пальчикові вправи. Одеса: Видавництво «Фенікс», 2021. С. 115-140.
21. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
22. Захарченко М. Г. Пальчикова терапія на уроках природничих дисциплін: методичний посібник для вчителів початкової школи. Харків : Видавництво «Школяр», 2024. С. 130-145.
23. Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень // Педагогіка, психологія. 2010. №1 С. 57-60.
24. Іваніцька Т. Світ пальчикових ігор: методичний посібник з розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку. URL: <http://ukrdoc.com.ua/text/35507/index-1.htm>.
25. Іванова О. М. Пальчикова терапія як метод підвищення ефективності навчання на уроках інтегрованих курсів. Львів: Видавництво «Педагогіка», 2023. С. 48-70.
26. Іванченко О. М. Пальчикова терапія в освітньому процесі: теоретичні основи та практичні рекомендації. Київ: Видавництво «Освітній простір», 2024. С. 120-142.
27. Іващенко А. В. Методика використання пальчикової терапії для розвитку уваги і пам'яті учнів початкової школи. Харків : Видавництво «Вища школа», 2023. С. 105-125.
28. Інновації [Електронний ресурс]. URL: <https://www.google.com/search>.
29. Кабанова Т. О. Пальчикова терапія у контексті сучасних методик розвитку дітей початкової школи. Харків: Видавництво «Дошкільнята», 2023. С. 54-75.

30. Кисельова І. А. Техніки пальчикової терапії на уроках природничо-наукових дисциплін. Київ: Видавництво «Освітнянський центр», 2024. С. 79-99.
31. Климова Г. А. Методи активізації пізнавальної діяльності учнів через пальчикові вправи на уроках початкової школи. Київ: Видавництво «Шкільний світ», 2023. С. 101-124.
32. Козак І. В. Методи пальчикової терапії для підтримки емоційного розвитку учнів початкової школи. Одеса : Видавництво «Педагогічна практика», 2024. С. 55-78.
33. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
34. Консультація для батьків на тему: «Все про використання оздоровчих технологій з дітьми дошкільного віку». URL: <https://surl.li/grnpxm>.
35. Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: книга для вчителя. Київ: Генеза, 2005. С. 47-57.
36. Король Т. В. Пальчикова терапія як інструмент підвищення ефективності навчального процесу у початковій школі. Київ: Видавництво «Академія педагогічних наук», 2023. С. 65-88.
37. Кравченко О. Ю. Роль пальчикових вправ у розвитку дітей молодшого шкільного віку. Львів: Видавництво «Педагогічний процес», 2022. С. 133-150.
38. Кузьміна Н. В. Теоретичні основи використання пальчикової терапії у навчальному процесі початкової школи. Київ : Видавництво «Вища освіта», 2020. С. 102-120.
39. Кулікова В. Г. Практичні аспекти впровадження пальчикової терапії у програму інтегрованих курсів початкової школи. Київ: Видавництво «Інноваційна освіта», 2024. С. 115-140.
40. Левченко Н. П. Психологічні аспекти розвитку дітей через пальчикову терапію на уроках початкової школи. Київ: Вид-во «Школа і освіта», 2019. С. 72-95

41. Ленартович Н.А., Бондар Г. А. Здоров'язбережувальні технології в системі роботи класного керівника як один із методів реалізації виховання ціннісного ставлення до себе: методичний посібник. Вінниця: 2015. 63 с.

42. Мартиненко О. Ю. Пальчикова терапія як метод розвитку творчого потенціалу учнів початкових класів. Львів: Видавництво «Школа майбутнього», 2024. С. 112-133.

43. Мед І. Чарівний світ дитячих пальчиків // Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід / уклад. А. Обухівська, І. Цушко. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. С. 58-78.

44. Мельник І. М. Методика розвитку дрібної моторики у дітей через пальчикову терапію. Київ: Вид-во «Навчальна книга», 2017. С. 45-67.

45. Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у початковій школі: методичні рекомендації до проведення семінарських занять / Лілія Стахів, Сузанна Волошин. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2020. 76 с.

46. Мороз А. А. Використання пальчикової терапії для розвитку креативності та уваги учнів початкової школи. Одеса: Видавництво «Гуманітарна освіта», 2020. С. 121-145.

47. Національна програма «Діти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.

48. Навчальна програма «На крилах успіху». URL: <https://vseosvita.ua/library/osvitna-navcalna-programa-na-krilah-uspihu><https://vseosvita.ua/library/osvitna-navcalna-programa-na-krilah-uspihu-286805.html>

49. Оздоровчі технології у початковій школі: методичні рекомендації / Лілія Стахів, Леся Гизюк, Світлана Самойлик, Неля Лютик, Людмила Горман, Марина Ришковець, Віра Бобко. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 180 с.

50. Освітня програма науково-педагогічного проекту «Інтелект України». URL: <https://intellect-ukraine.org/>.

51. Павленко Т. Г. Інтеграція пальчикової терапії в уроки інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Львів: Видавництво «Педагогічна преса», 2023. С. 60-85.

52. Пальчикова гімнастика. URL: <https://novoshkola.com.ua/uk/news/finger-plays-2020>.

53. Пальчикова терапія. URL: <https://vseosvita.ua/library/palcikovaterapi>.

54. Петренко В. І. Пальчикова терапія та її роль у розвитку когнітивних функцій у дітей 3 класу. Львів: Видавництво «Педагогіка», 2023. С. 77-92.

55. Петренко Л. І. Методика використання пальчикової терапії в навчанні та розвитку дітей на уроках початкової школи. Харків: Видавництво «Освіта», 2021. С. 88-105.

56. Пінчук Ю., Бердар Л. Співанковий підручник: навчальний посібник 2 вид. доповн. Ужгород: Вид-во Олександр Гаркуші, 2009. 140 с.

57. Програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/zmist-osvitnoi-galuzi-prirodoznavstvo-u-strukturierzavnogo-standartu-pocatkovoi-zagalnoi-osviti-35548.html/>.

58. Професійний стандарт вчителя – міжнародний досвід. URL: <https://nus.org.ua/articles/profesijnyj-standart-vchytelya-mizhnarodnyj-dosvid/>.

59. Рубан Н. Здоров'ятворчі та здоров'язбережувальні технології // Палітра педагога. 2010. №2. С. 24 – 26.

60. Савченко О. М. Методичні аспекти використання пальчикової терапії на уроках природничо-наукових дисциплін у початковій школі. Львів: Видавництво «Нова школа», 2022. С. 99-118.

61. Сахарова Л. О. Методи пальчикової терапії для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Київ: Видавництво «Школа та педагогіка», 2024. С. 77-97.

62. Соломонова Л. С. Емоційне виховання через пальчикову терапію на уроках початкової школи. Київ: Видавництво «Психологічна культура», 2024. С. 45-66.

63. Стахів Л., Костів Н. Використання пальчикової терапії на заняттях інтегрованого курсу «Я досліджую світ» // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної онлайн конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI столітті» (28-29 січня 2022 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2022. С. 106 – 109.

64. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям: вибрані твори: У 5 т. / Василь Сухомлинський. Київ: Рад. шк., 1977. Т.3. 282 с.

65. Терапія [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

66. Тимошук А. В. Інтеграція пальчикових вправ у початкову школу: методичні рекомендації та вправи. Харків: Видавництво «Навчальна книга», 2023. С. 150-175.

67. Тимошенко О. І. Вплив пальчикової терапії на емоційний та когнітивний розвиток учнів початкових класів. Київ: Видавництво «Молодь», 2018. С. 88-112.

68. Химинець В., Кірик М. Інновації у початковій школі: навчальний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 307 с.

69. Червоненко С. В. Психологічний і педагогічний аспекти використання пальчикової терапії в школах України. Київ: Видавництво «Логос», 2023. С. 98-118.

70. Шевченко М. М. Інтеграція пальчикової терапії у навчальний процес початкової школи: методика та практика. Одеса: Видавництво «Академія», 2022. С. 96-119.

71. Шевченко Т. В. Інноваційні методи навчання у початковій школі: пальчикова терапія та її роль у розвитку учнів. Київ: Видавництво «Освітнянська прогресія», 2022. С. 109-130.

72. Шевчук А. І. Пальчикова терапія: методи розвитку дитячої мотивації та уваги через ігрові вправи. Одеса: Видавництво «Освітнє середовище», 2024. С. 100-123.

73. Шевчук І. М. Практичні аспекти застосування пальчикової терапії для розвитку дітей на уроках природничо-наукових дисциплін. Одеса: Видавництво «Дошкільна освіта», 2023. С. 72-92.

74. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч.1 / О.Л. Іщенко, О.М. Ващенко, Л.В. Романенко, К.А. Романенко, О.М. Кліщ. Київ: Література ЛТД, 2019. 112 с.

75. Я пізнаю світ. Українська мова. Математика 2 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 19 / І.В. Гавриш, Л.М. Булахова, Г.О. Жук, С.О. Доценко, Г.О. Калиновська, Т.В. Шпіт. Харків: Інтелект України, 2019. 76 с.